

๒

พระอภิธรรมปิฎก
ธัมมสังคณี ติกมาติกา
๑. จิตตุปปาทกัณฑ์

พระมหาสมปอง มุทิโต

ไทย

หลักสูตรบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก

สถาบันบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก วัดวิหารธรรม อ.น้ำโสม จ.อุดรธานี

๑. **หลักสูตรพระไตรปิฎกเบื้องต้น ๑ เดือน** (เดือนกุมภาพันธ์ของทุกปี)
อบรมให้ความรู้โครงสร้างและหลักธรรมในพระไตรปิฎก
ครบทั้ง ๓ ปิฎก คือ พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก

๒. **หลักสูตรบาลีเบื้องต้น ๓ เดือน** (เปิด ๒๐ เม.ย.)
สอนบาลีไวยากรณ์เบื้องต้น ๒ เดือน
สอนแปลพระไตรปิฎกเบื้องต้น ๑ เดือน

๓. **หลักสูตรบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก ชั้นนักศึกษา ๓ ปี** (เปิด ๒๐ เม.ย.)
ศึกษาคัมภีร์กัจจายนะ คัมภีร์ปทรูปสิทธิ หรือ คัมภีร์พาลาวตาระ ๒ ปี
แปลพระไตรปิฎก ทั้งพระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม ๑ ปี

๔. **หลักสูตรบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก ชั้นอาจารย์ ๒ ปี** (เปิด ๒๐ เม.ย.)
คัมภีร์อภิธานัปปทีปิกา วุตโตทัย และสุโพธาลังการะ ๑ ปี
แปลพระไตรปิฎก พร้อมทั้งอรรถกถาฎีกา และทำปทานุกรมพระไตรปิฎก ๑ ปี

คุณสมบัติผู้จะเข้าศึกษา

๑. ผู้หวังความเจริญงอกงามในพระพุทธศาสนา
๒. ผู้รักการศึกษาและปฏิบัติธรรมที่ถูกต้องตามพระไตรปิฎก
๓. ผู้มุ่งมั่นบำเพ็ญประโยชน์ตนและประโยชน์เพื่อพุทธบริษัท ๔

ผู้ศึกษาจบหลักสูตรที่ ๓ และ ๔

ได้รับประกาศนียบัตร พระไตรปิฎกภาษาไทย และอรรถกถา พร้อมทั้งตู้ ๑ ชุด

ติดต่อสอบถามและร่วมศึกษาทางออนไลน์

ถ่ายทอดสดทาง Facebook และ youtube บาลีใหญ่และพระไตรปิฎก
สแกน QR Code เข้าเป็นสมาชิกไลน์กลุ่ม พระไตรปิฎกนำทาง

อานิสงส์การเจริญสติปัฏฐาน

เอกายโน อยํ ภิกฺขเว มคฺโค
ภิกษุทั้งหลาย หนทางนี้เป็นหนทางเดียว เป็นไป...

(๑) **สตฺตานํ วิสุทฺธิยา**
เพื่อความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลาย

(๒) **โสกปริเทวานํ สมติกฺกมาย**
เพื่อก้าวเลยความเศร้าโศกและคร่ำครวญ

(๓) **ทุกฺขโทมนสฺสานํ อตฺถงฺคมาย**
เพื่อถึงความดับทุกข์กายและทุกข์ใจ

(๔) **ญายสฺส อธิคมาย**
เพื่อบรรลุญายธรรม (คืออริยมรรค)

(๕) **นิพฺพานสฺส สจฺฉิกิริยาย**
เพื่อกระทำให้แจ้งพระนิพพาน

ยทิทํ จตฺตาโร สติปฏฺฐานา.
หนทางนี้คือ สติปัฏฐาน ๔ ประการ

(ที.มหา. ๑๐/๓๗๓)

คำนำ

หนังสือ “**อภิธรรมปิฎก ธัมมสังคณี ติกมาติกา**” เป็นหนังสือที่จัดทำขึ้นเพื่อใช้เป็นหลักสูตรและเป็นคู่มือประกอบการเรียนบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก ในสถาบันบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก วัดวิหารธรรม ซึ่งจัดทำขึ้นพร้อมกัน มี ๔ เล่ม คือ เล่มที่ ๑ ฉบับบาลี เล่มที่ ๒ ฉบับแปลโดยโวหารัตถนัย เล่มที่ ๓ ฉบับแปลโดยสัททัตถนัย และเล่มที่ ๔ ฉบับอัฏฐสาลินีอรรถกถา

พระอภิธรรมปิฎก มี ๗ คัมภีร์ หรือ ๗ ปกรณ์ คือ ธัมมสังคณี วิภังค์ ธาตุกถา ปุคคลบัญญัติ กถาวัตถุ ยมก ปัฏฐาน

ธรรมสังคณี เป็นคัมภีร์แรกและเป็นมาติกาของพระอภิธรรมปิฎกที่เหลืออีก ๖ คัมภีร์ ผู้ได้ศึกษาบาลีไวยากรณ์บาลีใหญ่มาแล้ว ได้ฝึกแปลพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก มาบ้างแล้ว จะรู้แนวทางในการศึกษาและค้นคว้าสภาวธรรมซึ่งเป็นหลักสำคัญในความรู้ขั้นปรมัตถธรรมทั้ง ๔ คือ จิต เจตสิก รูป และนิพพาน ต่อไป

หวังว่า ผู้ศึกษาจะได้รับประโยชน์อันควรแก่อัธยาศัย ได้รู้ข้ออรรถข้อธรรม เพื่อดำรงตนให้มั่นคงในพระพุทธศาสนา และรักษาพระพุทธศาสนาไว้ในตนได้ดี ย่อมสามารถประพฤติปฏิบัติตามทั้งพระธรรมและพระวินัย ทั้งได้ขวนขวายช่วยกันประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้แพร่หลายสืบต่อไป

ขออนุโมทนาในสภาวจิตใจอันประเสริฐสูงส่งของทุกท่าน สาธุ สาธุ สาธุ

พระมหาสมปอง มุทิโต
ผอ.สถาบันบาลีใหญ่และพระไตรปิฎก

สารบัญ

หัวข้อ	หน้า
คำนอบน้อมพระพุทธเจ้า	๑
ติกมาติกา ๒๒	๑
๑. กุสลติกะ	๑
๒. เวทนาติกะ	๑
๓. วิปากติกะ	๑
๔. อุปาทินนติก	๒
๕. สังกิลิฏฐติกะ	๒
๖. วิตักกติกะ	๒
๗. ปีติติกะ	๒
๘. ทัสสนติกะ	๒
๙. ทัสสนเหตุติกะ	๓
๑๐. อาจยคามิติกะ	๓
๑๑. เสกขติกะ	๓
๑๒. ปริตตติกะ	๓
๑๓. ปริตตารัมมณติกะ	๔
๑๔. หีนติกะ	๔
๑๕. มิจฉัตตติกะ	๔
๑๖. มัคคารัมมณติกะ	๔
๑๗. อุปปันนติกะ	๔
๑๘. อตีตติกะ	๔
๑๙. อตีตารัมมณติกะ	๕
๒๐. อัชฌัตตติกะ	๕
๒๑. อัชฌัตตารัมมณติกะ	๕
๒๒. สนิทัสสนติกะ	๕

หน้าถัดไป →

กัณฑ์ที่ ๑ จิตตุปปาทกัณฑ์

กามาวจรกุศล ๖
มหากุศลดวงที่ ๑ ..... ๖
บทภาชนีย์ อธิบายสภาวธรรม ๕๖ ..... ๖
ตัวอย่างประโยค ๗
โกฏฐาสวาระ ๑๙
สุญญตวาระ ๓๓
มหากุศลจิตดวงที่ ๒ (สภาวธรรม ๕๖) ๓๗
มหากุศลจิตดวงที่ ๓ (สภาวธรรม ๔๙) ๓๗
มหากุศลจิตดวงที่ ๔ (สภาวธรรม ๕๖) ๓๙
มหากุศลจิตดวงที่ ๕ (สภาวธรรม ๕๕) ๓๙
มหากุศลจิตดวงที่ ๖ (สภาวธรรม ๕๖) ๔๒
มหากุศลจิตดวงที่ ๗ (สภาวธรรม ๔๘) ๔๒
มหากุศลจิตดวงที่ ๘ (สภาวธรรม ๔๘) ๔๔

พระอภิธรรมปิฎก
ธมฺมสงฺคณี ติกมาติกา
(เล่มที่ ๓๔ ข้อ ๑-๒๒)

คำนอบน้อมพระพุทธเจ้า

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.
ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

ติกมาติกา ๒๒

๑. กุสลติกะ

[๑] **กุสลา ธมฺมา.**
สภาวธรรมที่เป็นกุศล (๓๖๓,๙๘๕,๑๓๘๔)

อกุสลา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่เป็นอกุศล (๓๖๕,๔๒๗,๙๘๖,๑๓๘๕)

อพฺยากตา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่เป็นอัพยากฤต (๔๓๑,๕๘๓,๙๘๗)

๒. เวทนาติกะ

[๒] **สุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺตา ธมฺมา.**
สภาวธรรมที่สัมปยุตด้วยสุขเวทนา (๙๘๘, ๑๓๘๗)

ทุกฺขาย เวทนาย สมฺปยุตฺตา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่สัมปยุตด้วยทุกขเวทนา (๙๘๙, ๑๓๘๘)

อทุกฺขมสุขาย เวทนาย สมฺปยุตฺตา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่สัมปยุตด้วยอทุกขมสุขเวทนา (๙๙๐, ๑๓๘๙)

๓. วิปากติกะ

[๓] **วิปากา ธมฺมา.**
สภาวธรรมที่เป็นวิบาก (๙๙๑,๑๓๙๐)

วิปากธมฺมธมฺมา.
สภาวธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดวิบาก (๙๙๒,๑๓๙๑)

เนววิปากนวิปากธมฺมธมฺมา.
สภาวธรรมที่ไม่เป็นวิบากและไม่เป็นเหตุให้เกิดวิบาก (๙๙๓,๑๓๙๒)

๔. อุปาทินนติกะ

[๔] **อุปาทินฺนุปาทานิยา ธมฺมา.**
สภาวธรรมที่กรรมอันประกอบด้วยตัณหาทิฏฐิยึดถือ
และเป็นอารมณ์ของอุปาทาน (๙๙๔,๑๓๙๓)

อนุปาทินฺนุปาทานิยา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่กรรมอันประกอบด้วยตัณหาและทิฏฐิไม่ยึดถือ
แต่เป็นอารมณ์ของอุปาทาน (๙๙๕,๑๓๙๔)

อนุปาทินฺนานุปาทานิยา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่กรรมอันประกอบด้วยตัณหาทิฏฐิไม่ยึดถือ
และไม่เป็นอารมณ์ของอุปาทาน (๙๙๖,๑๓๙๕)

๕. สังกิลิฏฐติกะ

[๕] **สංกิลิฏฺฐสංกิเลสิกา ธมฺมา.**
สภาวธรรมที่กิเลสทำให้เศร้าหมอง
และเป็นอารมณ์ของกิเลส (๙๙๗,๑๓๙๖)

อสංกิลิฏฺฐสංกิเลสิกา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่กิเลสไม่ทำให้เศร้าหมอง
แต่เป็นอารมณ์ของกิเลส (๙๙๘,๑๓๙๗)

อสංกิลิฏฺฐาสංกิเลสิกา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่กิเลสไม่ทำให้เศร้าหมอง
และไม่เป็นอารมณ์ของกิเลส (๙๙๙,๑๓๙๘)

๖. วิตักกติกะ

[๖] **สวิตกฺกสวิจารา ธมฺมา.**
สภาวธรรมที่มีทั้งวิตกและวิจาร (๑๐๐๐,๑๓๙๙)

อวิตกฺกวิจารมตฺตา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่ไม่มีวิตกมีเพียงวิจาร (๑๐๐๑,๑๔๐๐)

อวิตกฺกาวิจารา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่ไม่มีทั้งวิตกและวิจาร (๑๐๐๒,๑๔๐๑)

๗. ปีติติกะ

[๗] **ปีติสหคตา ธมฺมา.**
สภาวธรรมที่สหรคตด้วยปีติ (๑๐๐๓,๑๔๐๒)

สุขสหคตา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่สหรคตด้วยสุข (๑๐๐๔,๑๔๐๓)

อุเปกฺขาสหคตา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่สหรคตด้วยอุเบกขา (๑๐๐๕,๑๔๐๔)

๘. ทัสสนติกะ

[๘] **ทสฺสเนน ปหาตพฺพา ธมฺมา.**
สภาวธรรมที่ต้องประหาณด้วยโสดาปัตติมรรค (๑๐๐๖,๑๔๐๕)

ภาวนาย ปหาตพฺพา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่ต้องประหาณด้วยมรรคเบื้องบน ๓ (๑๐๑๑,๑๔๐๖)

เนว ทสฺสเนน น ภาวนาย ปหาตพฺพา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่ไม่ต้องประหาณด้วยโสดาปัตติ-มรรค
และมรรคเบื้องบน ๓ (๑๐๑๒,๑๔๐๗)

๙. ทัสสนเหตุติกะ

[๙] **ทสฺสเนน ปหาตพฺพเหตุกา ธมฺมา.**
สภาวธรรมที่มีเหตุต้องประหาณด้วยโสดาปัตติมรรค (๑๐๑๓,๑๔๐๘)

ภาวนาย ปหาตพฺพเหตุกา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่มีเหตุต้องประหาณด้วยมรรคเบื้องบน ๓ (๑๐๑๘,๑๔๐๙)

เนว ทสฺสเนน น ภาวนาย ปหาตพฺพเหตุกา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่ไม่มีเหตุต้องประหาณด้วยโสดาปัตติมรรค
และมรรคเบื้องบน ๓ (๑๐๑๙,๑๔๑๐)

๑๐. อาจยคามิติกะ

[๑๐] **อาจยคามิโน ธมฺมา.**
สภาวธรรมที่เป็นเหตุให้ถึงปฏิสนธิและจุติ (๑๐๒๐, ๑๔๑๑)

อปจยคามิโน ธมฺมา.
สภาวธรรมที่เป็นเหตุให้ถึงนิพพาน (๑๐๒๑,๑๔๑๒)

เนวาจยคามิโนนาปจยคามิโน ธมฺมา.
สภาวธรรมที่ไม่เป็นเหตุให้ถึงปฏิสนธิจุติและนิพพาน (๑๐๒๒,๑๔๑๓)

๑๑. เสกขติกะ

[๑๑] **เสกฺขา ธมฺมา.**
สภาวธรรมที่เป็นของเสขบุคคล (๑๐๒๓,๑๔๑๔)

อเสกฺขา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่เป็นของอเสขบุคคล (๑๐๒๔,๑๔๑๕)

เนวเสกฺขานาเสกฺขา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่ไม่เป็นของเสขบุคคลและอเสขบุคคล (๑๐๒๕,๑๔๑๖)

๑๒. ปริตตติกะ

[๑๒] **ปริตฺตา ธมฺมา.**
สภาวธรรมที่เป็นปริตตะ (กามาวจร) (๑๐๒๖,๑๔๑๗)

มหคฺคตา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่เป็นมหัคคตะ (รูปาวจรและอรูปาวจร) (๑๐๒๗,๑๔๑๘)

อปฺปมาณา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่เป็นอัปปมาณะ (โลกุตตระ) (๑๐๒๘, ๑๔๑๙)

๑๓. ปริตฺตารมฺมณติกะ

[๑๓] **ปริตฺตารมฺมณา ธมฺมา.**
สภาวธรรมที่มีปริตตะ (กามาวจร) เป็นอารมณ์ (๑๐๒๙,๑๔๒๐)

มหคฺคตารมฺมณา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่มีมหัคคตะ (รูปาวจรอรูปาวจร) เป็นอารมณ์ (๑๐๓๐, ๑๔๒๑)

อปฺปมาณารมฺมณา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่มีอัปปมาณะ (โลกุตตระ)เป็นอารมณ์ (๑๐๓๑,๑๔๒๒)

๑๔. หีนติกะ

[๑๔] **หีนา ธมฺมา.**
สภาวธรรมชั้นต่ำ (๑๐๓๒,๑๔๒๓)

มชฺฌิมา ธมฺมา.
สภาวธรรมชั้นกลาง (๑๐๓๓,๑๔๒๔)

ปณีตา ธมฺมา.
สภาวธรรมชั้นประณีต (๑๐๓๔,๑๔๒๕)

๑๕. มิจฉัตตติกะ

[๑๕] **มิจฺฉตฺตนิยตา ธมฺมา.**
สภาวธรรมที่มีสภาวะผิดและให้ผลแน่นอน (๑๐๓๕,๑๔๒๖)

สมฺมตฺตนิยตา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่มีสภาวะชอบและให้ผลแน่นอน (๑๐๓๖,๑๔๒๗)

อนิยตา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่ไม่แน่นอนโดยอาการทั้งสองนั้น (๑๐๓๗,๑๔๒๘)

๑๖. มัคคารัมมณติกะ

[๑๖] **มคฺคารมฺมณา ธมฺมา.**
สภาวธรรมที่มีมรรคเป็นอารมณ์ (๑๐๓๘,๑๔๒๙)

มคฺคเหตุกา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่มีมรรคเป็นเหตุ (๑๐๓๙,๑๔๒๙)

มคฺคาธิปติโน ธมฺมา.
สภาวธรรมที่มีมรรคเป็นอธิบดี (๑๐๔๐,๑๔๒๙)

๑๗. อุปปันนติกะ

[๑๗] **อุปฺปนฺนา ธมฺมา.**
สภาวธรรมที่เกิดขึ้น (๑๐๔๑,๑๔๓๐)

อนุปฺปนฺนา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น (๑๐๔๒,๑๔๓๐)

อุปฺปาทิโน ธมฺมา.
สภาวธรรมที่จักเกิดขึ้นแน่นอน (๑๐๔๓,๑๔๓๐)

๑๘. อตีตติกะ

[๑๘] **อตีตา ธมฺมา.**
สภาวธรรมที่เป็นอดีต (๑๐๔๔,๑๔๓๑)

อนาคตา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่เป็นอนาคต (๑๐๔๕,๑๔๓๑)

ปจฺจุปฺปนฺนา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่เป็นปัจจุบัน (๑๐๔๖,๑๔๓๑)

๑๙. อตีตารัมมณติกะ

[๑๙] **อตีตารมฺมณา ธมฺมา.**
สภาวธรรมที่มีอดีตธรรมเป็นอารมณ์ (๑๐๔๗,๑๔๓๒)

อนาคตารมฺมณา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่มีอนาคตธรรมเป็นอารมณ์ (๑๐๔๘,๑๔๓๓)

ปจฺจุปฺปนฺนารมฺมณา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่มีปัจจุบันธรรมเป็นอารมณ์ (๑๐๔๙,๑๔๓๔)

๒๐. อัชฌัตตติกะ

[๒๐] อชฺฌตฺตา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่เป็นภายในตน (๑๐๕๐,๑๔๓๕)

พหิทฺธา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่เป็นภายนอกตน (๑๐๕๑,๑๔๓๕)

อชฺฌตฺตพหิทฺธา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่เป็นภายในตนและภายนอกตน (๑๐๕๒,๑๔๓๕)

๒๑. อัชฌัตตารัมมณติกะ

[๒๑] **อชฺฌตฺตารมฺมณา ธมฺมา.**
สภาวธรรมที่มีธรรมภายในตนเป็นอารมณ์ (๑๐๕๓,๑๔๓๖)

พหิทฺธารมฺมณา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่มีธรรมภายนอกตนเป็นอารมณ์ (๑๐๕๔,๑๔๓๗)

อชฺฌตฺตพหิทฺธารมฺมณา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่มีธรรมภายในตนและภายนอกตนเป็นอารมณ์ (๑๐๕๕,๑๔๓๗)

๒๒. สนิทัสสนติกะ

[๒๒] **สนิทสฺสนสปฺปฏิฆา ธมฺมา.**
สภาวธรรมที่เห็นได้และกระทบได้ (๑๐๕๖,๑๔๓๘)

อนิทสฺสนสปฺปฏิฆา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่เห็นไม่ได้แต่กระทบได้ (๑๐๕๗,๑๔๓๙)

อนิทสฺสนาปฺปฏิฆา ธมฺมา.
สภาวธรรมที่เห็นไม่ได้และกระทบไม่ได้ (๑๐๕๘,๑๔๔๐)

ติกมาติกา ๒๒ จบ

๑. จิตตุปปาทกัณฑ์

กุศลบท กามาวจรกุศลจิต

กุศลจิตตวงที่ ๑

[๑] **สภาวธรรม**[1] ที่เป็นกุศล เป็นไฉน

จิตที่เป็นกามาวจรซึ่งเป็นกุศล สหรคตด้วยโสมนัส สัมปยุตด้วยญาณ มีรูปเป็นอารมณ์ มีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็นอารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้นในสมัยใด ในสมัยนั้น ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตัปปพละ อโลภะ อโทสะ อโมหะ อนภิชฌา อัพยาบาท สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตตัปปะ กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมุทุตา จิตตมุทุตา กายกัมมัญญตา จิตตกัมมัญญตา กายปาคุญญตา จิตตปาคุญญตา กายุชุกตา จิตตุชุกตา สติ สัมปชัญญะ สมถะ วิปัสสนา ปัคคาหะ และอวิกเขปะ ก็เกิดขึ้น หรือสภาวธรรมที่ไม่เป็นรูปซึ่งอิงอาศัยกันเกิดขึ้นแม้อื่นใน สมัยนั้น สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่าเป็นกุศล

บทภาชนีย์

[๒] **ผัสสะ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความกระทบ กิริยาที่กระทบ กิริยาที่ถูกต้อง ภาวะที่ถูกต้อง ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าผัสสะที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๓] **เวทนา** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความสำราญทางใจ ความสุขทางใจ อันเกิดแต่สัมผัสแห่งมโนวิญญาณธาตุที่เหมาะสมกัน ความเสวยอารมณ์ที่สำราญเป็นสุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่สำราญเป็นสุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าเวทนาที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

---

1 คำว่า **สภาวธรรม** บาลีคือ **ธมฺมา** ในพระอภิธรรมปิฎกนี้ ใช้ในความหมายว่า ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่ชีวะ เป็นแต่สภาวธรรมเท่านั้น (อภิ.สงฺ.อ. ๘๖; สัททนีติธาตุมาลา ๔๔๙)

[๔] **สัญญา** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความจำได้ กิริยาที่จำได้ ภาวะที่จำได้ อันเกิดแต่สัมผัสแห่งมโนวิญญาณธาตุที่เหมาะสมกัน ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าสัญญาที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๕] **เจตนา** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความจงใจ กิริยาที่จงใจ ภาวะที่จงใจ อันเกิดแต่สัมผัสแห่งมโนวิญญาณธาตุที่เหมาะสมกัน ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่า เจตนาที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๖] **จิต** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

จิต [1]มโน มานัส หทัย ปัณฑระ มโน มนายตนะ มนินทรีย์ วิญญาณ วิญญาณขันธ์ มโนวิญญาณธาตุ[1] ที่เหมาะสมกัน ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าจิตที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๗] **วิตก** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความตรึก ความตรึกโดยอาการต่างๆ ความดำริ ความที่จิตแนบแน่นในอารมณ์ ความที่จิตแนบสนิทในอารมณ์ ความยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ สัมมาสังกัปปะในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าวิตกที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๘] **วิจาร** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความตรอง ความพิจารณา ความตามพิจารณา ความเข้าไปพิจารณา ความที่จิตสืบต่ออารมณ์ ความที่จิตเพ่งอารมณ์ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าวิจารที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๙] **ปีติ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความอิ่มเอิบ ความปราโมทย์ ความยินดีอย่างยิ่ง ความบันเทิง ความร่าเริง ความรื่นเริง ความปลื้มใจ ความตื่นเต้น ความที่จิตชื่นชมยินดี ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าปีติที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๐] **สุข** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความสำราญทางใจ ความสุขทางใจ ความเสวยอารมณ์ที่สำราญเป็นสุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่สำราญเป็นสุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมัย นั้น นี้ชื่อว่าสุขที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

1-1 ตั้งแต่ มโน ถึง มโนวิญญาตธาตุ เป็นคำไวพจน์ของจิต (อภิ.สงฺ.อ. ๑๙๑-๑๙๒)

[๑๑] **เอกัคคตา** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่ ความตั้งมั่น ความไม่ซัดส่าย ความไม่ฟุ้งซ่าน ความที่จิตไม่ซัดส่าย สมถะ สมาธินทรีย์ สมาธิพละ สัมมาสมาธิ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าเอกัคคตาที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๒] **สัทธินทรีย์** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความเชื่อ กิริยาที่เชื่อ ความปลงใจเชื่อ ความเลื่อมใสยิ่ง ศรัทธา สัทธินทรีย์ สัทธาพละ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าสัทธินทรีย์[1] ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๓] **วิริยินทรีย์** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

การปรารภความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความขวนขวาย ความพยายาม ความอุตสาหะ ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความมุ่งมั่นอย่างไม่ท้อถอย ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความเอาใจ ใส่ธุระ วิริยะ วิริยินทรีย์ วิริยพละ สัมมาวายามะ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าวิริยินทรีย์[1] ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๔] **สตินทรีย์** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

สติ ความตามระลึก ความหวนระลึก สติ กิริยาที่ระลึก ความทรงจำ ความไม่เลื่อนลอย ความไม่หลงลืม สติ สตินทรีย์ สติพละ สัมมาสติ ในสมัยนั้น นี้ ชื่อว่าสตินทรีย์[1] ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๕] **สมาธินทรีย์** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความตั้งอยู่แห่งจิต[2] ความดำรงอยู่ ความตั้งมั่น ความไม่ซัดส่าย ความไม่ฟุ้งซ่าน ความที่จิตไม่ซัดส่าย สมถะ สมาธินทรีย์ สมาธิพละ สัมมาสมาธิ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าสมาธินทรีย์ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๖] **ปัญญินทรีย์** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความวิจัย ความเลือกสรร ความวิจัยธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง

---

1 อภิ.วิ. ๓๕/๒๒๐

2 หมายถึงตั้งอยู่ในอารมณ์โดยไม่หวั่นไหว (อภิ.สงฺ.อ. ๑๙๔)

ความรู้ดี ปัญญาเหมือนปฏัก ปัญญา ปัญญินทรีย์ ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศัสตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลงงมงาย ความเลือกเฟ้นธรรม สัมมาทิฏฐิ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าปัญญินทรีย์[1] ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๗] **มนินทรีย์** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

จิต มโน มานัส หทัย ปัณฑระ มโน มนายตนะ มนินทรีย์ วิญญาณ วิญญาณขันธ์ มโนวิญญาณธาตุที่เหมาะสมกัน ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่ามนินทรีย์[1] ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๘] **โสมนัสสินทรีย์** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความสำราญทางใจ ความสุขทางใจ ความเสวยอารมณ์ที่สำราญเป็นสุขอันเกิดแต่เจโตสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่สำราญเป็นสุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าโสมนัสสินทรีย์[1] ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๙] **ชีวิตินทรีย์** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

อายุ ความดำรงอยู่ ความเป็นไป กิริยาที่ให้เป็นไป อาการที่สืบเนื่องกัน ความดำเนินไป ความหล่อเลี้ยงชีวิต ชีวิตินทรีย์ แห่งสภาวธรรมที่ไม่เป็นรูปเหล่านั้น ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าชีวิตินทรีย์[1] ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๒๐] **สัมมาทิฏฐิ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความวิจัย ความเลือกสรร ความวิจัยธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ดี ปัญญาเหมือนปฏัก ปัญญา ปัญญินทรีย์ ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศัสตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลงงมงาย ความเลือกเฟ้นธรรม สัมมาทิฏฐิ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าสัมมาทิฏฐิที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๒๑] **สัมมาสังกัปปะ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความตรึก ความตรึกโดยอาการต่างๆ ความดำริ ความที่จิตแนบแน่นใน

1 อภิ.วิ. ๓๕/๒๒๐

อารมณ์ ความที่จิตแนบสนิทในอารมณ์ ความยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ สัมมาสังกัปปะในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าสัมมาสังกัปปะที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๒๒] **สัมมาวายามะ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

การปรารภความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความขวนขวาย ความพยายาม ความอุตสาหะ ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความมุ่งมั่นอย่างไม่ท้อถอย ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความเอาใจ ใส่ธุระ วิริยะ วิริยินทรีย์ วิริยพละ สัมมาวายามะ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าสัมมาวายามะ ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๒๓] **สัมมาสติ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

สติ ความตามระลึก ความหวนระลึก สติ กิริยาที่ระลึก ความทรงจำ ความไม่เลื่อนลอย ความไม่หลงลืม สติ สตินทรีย์ สติพละ สัมมาสติ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าสัมมาสติที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๒๔] **สัมมาสมาธิ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่ ความตั้งมั่น ความไม่ซัดส่าย ความไม่ฟุ้งซ่าน ความที่จิตไม่ซัดส่าย สมถะ สมาธินทรีย์ สมาธิพละ สัมมาสมาธิ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่า สัมมาสมาธิที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๒๕] **สัทธาพละ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความเชื่อ กิริยาที่เชื่อ ความปลงใจเชื่อ ความเลื่อมใสยิ่ง ศรัทธา สัทธินทรีย์ สัทธาพละ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าสัทธาพละที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๒๖] **วีริยพละ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

การปรารภความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความขวนขวาย ความพยายาม ความอุตสาหะ ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความ มุ่งมั่นอย่างไม่ท้อถอย ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความเอาใจ ใส่ธุระ วิริยะ วิริยินทรีย์ วิริยพละ สัมมาวายามะ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าวีริยพละ ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๒๗] **สติพละ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

สติ ความตามระลึก ความหวนระลึก สติ กิริยาที่ระลึก ความทรงจำ ความไม่เลื่อนลอย ความไม่หลงลืม สติ สตินทรีย์ สติพละ สัมมาสติ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่า

สติพละที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๒๘] **สมาธิพละ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่ ความตั้งมั่น ความไม่ซัดส่าย ความไม่ฟุ้งซ่าน ความที่จิตไม่ซัดส่าย สมถะ สมาธินทรีย์ สมาธิพละ สัมมาสมาธิ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าสมาธิพละที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๒๙] **ปัญญาพละ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความวิจัย ความเลือกสรร ความวิจัยธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ดี ปัญญาเหมือนปฏัก ปัญญา ปัญญินทรีย์ ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศัสตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลงงมงาย ความเลือกเฟ้นธรรม สัมมาทิฏฐิ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าปัญญาพละที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๓๐] **หิริพละ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

กิริยาที่ละอายต่อการประพฤติทุจริตอันเป็นสิ่งที่ควรละอาย กิริยาที่ละอายต่อการประกอบสภาวธรรมที่เป็นอกุศลซึ่งเป็นบาป ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าหิริพละที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๓๑] **โอตตัปปพละ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

กิริยาที่เกรงกลัวต่อการประพฤติทุจริตอันเป็นสิ่งที่ควรเกรงกลัว กิริยาที่เกรงกลัวต่อการประกอบสภาวธรรมที่เป็นอกุศลซึ่งเป็นบาป ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าโอตตัปปพละที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๓๒] **อโลภะ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความไม่โลภ กิริยาที่ไม่โลภ ภาวะที่ไม่โลภ ความไม่กำหนัด กิริยาที่ไม่กำหนัด ภาวะที่ไม่กำหนัด ความไม่เพ่งเล็ง กุศลมูลคืออโลภะ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าอโลภะ[1] ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

---

1 อภิ.ว. ๓๕/๒๙๓

[๓๓] **อโทสะ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความไม่คิดประทุษร้าย กิริยาที่ไม่คิดประทุษร้าย ภาวะที่ไม่คิดประทุษร้าย ความไม่พยาบาท ความไม่คิดเบียดเบียน กุศลมูลคืออโทสะ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าอโทสะ[1] ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๓๔] **อโมหะ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความวิจัย ความเลือกสรร ความวิจัยธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะ ที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง ความ เห็นแจ้ง ความรู้ดี ปัญญาเหมือนปฏัก ปัญญา ปัญญินทรีย์ ปัญญาพละ ปัญญา เหมือนศัสตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือ ปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลงงมงาย ความเลือกเฟ้นธรรม สัมมาทิฏฐิ กุศลมูลคืออโมหะ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าอโมหะ[1] ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๓๕] **อนภิชฌา** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความไม่โลภ กิริยาที่ไม่โลภ ภาวะที่ไม่โลภ ความไม่กำหนัด กิริยาที่ไม่กำหนัด ภาวะที่ไม่กำหนัด ความไม่เพ่งเล็ง กุศลมูลคืออโลภะ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าอนภิชฌาที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๓๖] **อัพยาบาท** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความไม่คิดประทุษร้าย กิริยาที่ไม่คิดประทุษร้าย ภาวะที่ไม่คิดประทุษร้าย ความไม่พยาบาท ความไม่คิดเบียดเบียน กุศลมูลคืออโทสะ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าอัพยาบาทที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๓๗] **สัมมาทิฏฐิ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความวิจัย ความเลือกสรร ความวิจัยธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ดี ปัญญาเหมือนปฏัก ปัญญา ปัญญินทรีย์ ปัญญาพละ ปัญญาเหมือน

---

1 อภิ.วิ. ๓๕/๒๙๓

ศัสตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลงงมงาย ความเลือกเฟ้นธรรม สัมมาทิฏฐิ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าสัมมาทิฏฐิที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๓๘] **หิริ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

กิริยาที่ละอายต่อการประพฤติทุจริตอันเป็นสิ่งที่ควรละอาย กิริยาที่ละอายต่อการประกอบสภาวธรรมที่เป็นอกุศลซึ่งเป็นบาป ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าหิริที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๓๙] **โอตตัปปะ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

กิริยาที่เกรงกลัวต่อการประพฤติทุจริตอันเป็นสิ่งที่ควรเกรงกลัว กิริยาที่เกรงกลัวต่อการประกอบสภาวธรรมที่เป็นอกุศลซึ่งเป็นบาป ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าโอตตัปปะที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๔๐] **กายปัสสัทธิ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความสงบ ความสงบระงับ กิริยาที่สงบ กิริยาที่สงบระงับ ภาวะที่สงบระงับแห่งเวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ และสังขารขันธ์ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่ากายปัสสัทธิที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๔๑] **จิตตปัสสัทธิ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความสงบ ความสงบระงับ กิริยาที่สงบ กิริยาที่สงบระงับ ภาวะที่สงบระงับแห่งวิญญาณขันธ์ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าจิตตปัสสัทธิที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๔๒] **กายลหุตา** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความเบา ความรวดเร็ว ความไม่เชื่องช้า ความไม่หนักแห่งเวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ และสังขารขันธ์ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่ากายลหุตาที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๔๓] **จิตตลหุตา** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความเบา ความรวดเร็ว ความไม่เชื่องช้า ความไม่หนักแห่งวิญญาณขันธ์ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าจิตตลหุตาที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๔๔] **กายมุทุตา** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความอ่อน ภาวะที่อ่อน ความไม่แข็ง ความไม่กระด้างแห่งเวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ และสังขารขันธ์ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่ากายมุทุตาที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๔๕] **จิตตมุทุตา** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความอ่อน ภาวะที่อ่อน ความไม่แข็ง ความไม่กระด้างแห่งวิญญาณขันธ์ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าจิตตมุทุตาที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๔๖] **กายกัมมัญญตา** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความควรแก่การงาน กิริยาที่ควรแก่การงาน ภาวะที่ควรแก่การงานแห่งเวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ และสังขารขันธ์ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่ากายกัมมัญญตาที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๔๗] **จิตตกัมมัญญตา** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความควรแก่การงาน กิริยาที่ควรแก่การงาน ภาวะที่ควรแก่การงานแห่งวิญญาณขันธ์ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าจิตตกัมมัญญตาที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๔๘] **กายปาคุญญตา** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความคล่องแคล่ว กิริยาที่คล่องแคล่ว ภาวะที่คล่องแคล่วแห่งเวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ และสังขารขันธ์ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่ากายปาคุญญตาที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๔๙] **จิตตปาคุญญตา** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความคล่องแคล่ว กิริยาที่คล่องแคล่ว ภาวะที่คล่องแคล่วแห่งวิญญาณขันธ์ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าจิตตปาคุญญตาที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๕๐] **กายุชุกตา** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความตรง กิริยาที่ตรง ความไม่คด ความไม่โค้ง ความไม่งอแห่งเวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ และสังขารขันธ์ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่ากายุชุกตาที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๕๑] **จิตตุชุกตา** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความตรง กิริยาที่ตรง ความไม่คด ความไม่โค้ง ความไม่งอแห่งวิญญาณขันธ์ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าจิตตุชุกตาที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๕๒] **สติ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

สติ ความตามระลึก ความหวนระลึก สติ กิริยาที่ระลึก ความทรงจำ ความไม่เลื่อนลอย ความไม่หลงลืม สติ สตินทรีย์ สติพละ สัมมาสติ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่า สติที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๕๓] **สัมปชัญญะ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความวิจัย ความเลือกสรร ความวิจัยธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ดี ปัญญาเหมือนปฏัก ปัญญา ปัญญินทรีย์ ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศัสตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลงงมงาย ความเลือกเฟ้นธรรม สัมมาทิฏฐิ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าสัมปชัญญะที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๕๔] **สมถะ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่ ความตั้งมั่น ความไม่ซัดส่าย ความไม่ฟุ้งซ่าน ความที่จิตไม่ซัดส่าย สมถะ สมาธินทรีย์ สมาธิพละ สัมมาสมาธิ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าสมถะที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๕๕] **วิปัสสนา** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความวิจัย ความเลือกสรร ความวิจัยธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ดี ปัญญาเหมือนปฏัก ปัญญา ปัญญินทรีย์ ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศัสตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลงงมงาย ความเลือกเฟ้นธรรม สัมมาทิฏฐิ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าวิปัสสนาที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๕๖] **ปัคคาหะ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

การปรารภความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความขวนขวาย ความพยายาม ความอุตสาหะ ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความ มุ่งมั่นอย่างไม่ท้อถอย ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความเอาใจ ใส่ธุระ วิริยะ วิริยินทรีย์ วิริยพละ สัมมาวายามะ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าปัคคาหะ ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๕๗] **อวิกเขปะ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่ ความตั้งมั่น ความไม่ซัดส่าย ความไม่ฟุ้งซ่าน ความที่จิตไม่ซัดส่าย สมถะ สมาธินทรีย์ สมาธิพละ สัมมาสมาธิ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่า อวิกเขปะที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น หรือสภาวธรรมที่ไม่เป็นรูปซึ่ง อิงอาศัยกันเกิดขึ้นแม้อื่นในสมัยนั้น

สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่า เป็นกุศล

บทภาชนีย์ จบ

ปฐมภาณวาร จบ

โกฏฐาสวาร

[๕๘] ขันธ์ ๔ อายตนะ ๒ ธาตุ ๒ อาหาร ๓ อินทรีย์ ๘ ฌานมีองค์ ๕ มรรคมีองค์ ๕ พละ ๗ เหตุ ๓ ผัสสะ ๑ เวทนา ๑ สัญญา ๑ เจตนา ๑ จิต ๑ เวทนาขันธ์ ๑ สัญญาขันธ์ ๑ สังขารขันธ์ ๑ วิญญาณขันธ์ ๑ มนายตนะ ๑ มนินทรีย์ ๑ มโนวิญญาณธาตุ ๑ ธัมมายตนะ ๑ และธัมมธาตุ ๑ ในสมัยนั้น หรือสภาวธรรมที่ไม่เป็นรูปซึ่งอิงอาศัยกันเกิดขึ้นแม้อื่นในสมัยนั้น สภาวธรรมเหล่านี้ ชื่อว่าเป็นกุศล

[๕๙] **ขันธ์ ๔** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ขันธ์ ๔ คือ เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ และวิญญาณขันธ์

[๖๐] **เวทนาขันธ์** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความสำราญทางใจ ความสุขทางใจ ความเสวยอารมณ์ที่สำราญเป็นสุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่สำราญเป็นสุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าเวทนาขันธ์ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๖๑] **สัญญาขันธ์** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความจำได้ กิริยาที่จำได้ ภาวะที่จำได้ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่า สัญญาขันธ์ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๖๒] **สังขารขันธ์** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ผัสสะ เจตนา วิตก วิจาร ปีติ เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ

สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตัปปพละ อโลภะ อโทสะ อโมหะ อนภิชฌา อัพยาบาท สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตตัปปะ กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมุทุตา จิตตมุทุตา กายกัมมัญญตา จิตตกัมมัญญตา กายปาคุญญตา จิตตปาคุญญตา กายุชุกตา จิตตุชุกตา สติ สัมปชัญญะ สมถะ วิปัสสนา ปัคคาหะ และอวิกเขปะ หรือ สภาวธรรมที่ไม่เป็นรูปซึ่งอิงอาศัยกันเกิดขึ้นแม้อื่นในสมัยนั้น เว้นเวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ และวิญญาณขันธ์ นี้ชื่อว่าสังขารขันธ์ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๖๓] **วิญญาณขันธ์** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

จิต มโน มานัส หทัย ปัณฑระ มโน มนายตนะ มนินทรีย์ วิญญาณ วิญญาณขันธ์ และมโนวิญญาณธาตุที่เหมาะสมกัน[1] ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าวิญญาณ-ขันธ์ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่าขันธ์ ๔ ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๖๔] **อายตนะ ๒** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

อายตนะ ๒ คือ มนายตนะ และธัมมายตนะ

[๖๕] **มนายตนะ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

จิต มโน มานัส หทัย ปัณฑระ มโน มนายตนะ มนินทรีย์ วิญญาณ วิญญาณขันธ์ และมโนวิญญาณธาตุที่เหมาะสมกัน ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่ามนายตนะที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๖๖] **ธัมมายตนะ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ และสังขารขันธ์ นี้ชื่อว่าธัมมายตนะที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่าอายตนะ ๒ ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๖๗] **ธาตุ ๒** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ธาตุ ๒ คือ มโนวิญญาณธาตุ และธัมมธาตุ

[๖๘] **มโนวิญญาณธาตุ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

จิต มโน มานัส หทัย ปัณฑระ มโน มนายตนะ มนินทรีย์ วิญญาณ

---

1 อภิ.สงฺ.อ. ๑๙๒

วิญญาณขันธ์ และมโนวิญญาณธาตุที่เหมาะสมกัน ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่ามโนวิญญาณธาตุที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๖๙] **ธัมมธาตุ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ และสังขารขันธ์ นี้ชื่อว่าธัมมธาตุที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่าธาตุ ๒ ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๗๐] **อาหาร ๓** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

อาหาร ๓ คือ ผัสสาหาร มโนสัญเจตนาหาร และวิญญาณาหาร

[๗๑] **ผัสสาหาร** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความกระทบ กิริยาที่กระทบ กิริยาที่ถูกต้อง ภาวะที่ถูกต้อง ในสมัยนั้น นี้ ชื่อว่าผัสสาหารที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๗๒] **มโนสัญเจตนาหาร** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความจงใจ กิริยาที่จงใจ ภาวะที่จงใจ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่ามโนสัญเจตนาหารที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๗๓] **วิญญาณาหาร** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

จิต มโน มานัส หทัย ปัณฑระ มโน มนายตนะ มนินทรีย์ วิญญาณ วิญญาณขันธ์ และมโนวิญญาณธาตุที่เหมาะสมกัน ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าวิญญาณาหาร ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่าอาหาร ๓ ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๗๔] **อินทรีย์ ๘** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

อินทรีย์ ๘ คือ

๑. สัทธินทรีย์	๒. วิริยินทรีย์
๓. สตินทรีย์	๔. สมาธินทรีย์
๕. ปัญญินทรีย์	๖. มนินทรีย์
๗. โสมนัสสินทรีย์	๘. ชีวิตินทรีย์

[๗๕] **สัทธินทรีย์** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความเชื่อ กิริยาที่เชื่อ ความปลงใจเชื่อ ความเลื่อมใสยิ่ง ศรัทธา สัทธินทรีย์ สัทธาพละ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าสัทธินทรีย์ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๗๖] **วิริยินทรีย์** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

การปรารภความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความขวนขวาย ความพยายาม ความอุตสาหะ ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความ มุ่งมั่นอย่างไม่ท้อถอย ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความเอาใจ ใส่ธุระ วิริยะ วิริยินทรีย์ วิริยพละ สัมมาวายามะ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่า วิริยินทรีย์ ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๗๗] **สตินทรีย์** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

สติ ความตามระลึก ความหวนระลึก สติ กิริยาที่ระลึก ความทรงจำ ความไม่เลื่อนลอย ความไม่หลงลืม สติ สตินทรีย์ สติพละ สัมมาสติ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่า สตินทรีย์ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๗๘] **สมาธินทรีย์** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่ ความตั้งมั่น ความไม่ซัดส่าย ความไม่ฟุ้งซ่าน ความที่จิตที่ไม่ซัดส่าย สมถะ สมาธินทรีย์ สมาธิพละ สัมมาสมาธิ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าสมาธินทรีย์ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๗๙] **ปัญญินทรีย์** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความวิจัย ความเลือกสรร ความวิจัยธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญา เหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ดี ปัญญาเหมือนปฏัก ปัญญา ปัญญินทรีย์ ปัญญาพละ ปัญญาเหมือน ศัสตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา ปัญญา เหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลงงมงาย ความเลือกเฟ้นธรรม สัมมาทิฏฐิ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าปัญญินทรีย์ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๘๐] **มนินทรีย์** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

จิต มโน มานัส หทัย ปัณฑระ มโน มนายตนะ มนินทรีย์ วิญญาณ วิญญาณขันธ์ และมโนวิญญาณธาตุที่เหมาะสมกัน ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่ามนินทรีย์ ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๘๑] **โสมนัสสินทรีย์** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความสำราญทางใจ ความสุขทางใจ ความเสวยอารมณ์ที่สำราญเป็นสุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่สำราญเป็นสุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าโสมนัสสินทรีย์ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๘๒] **ชีวิตินทรีย์** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

อายุ ความดำรงอยู่ ความเป็นไป กิริยาที่ให้เป็นไป อาการที่สืบเนื่องกัน ความดำเนินไป ความหล่อเลี้ยง ชีวิต ชีวิตินทรีย์ แห่งสภาวธรรมที่ไม่เป็นรูป เหล่านั้น นี้ชื่อว่าชีวิตินทรีย์ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่าอินทรีย์ ๘ ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๘๓] **ฌานมีองค์ ๕** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ฌานมีองค์ ๕ คือ

๑. วิตก
๒. วิจาร
๓. ปีติ
๔. สุข
๕. เอกัคคตา

[๘๔] **วิตก** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความตรึก ความตรึกโดยอาการต่างๆ ความดำริ ความที่จิตแนบแน่นใน อารมณ์ ความที่จิตแนบสนิทในอารมณ์ ความยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ สัมมาสังกัปปะ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าวิตกที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๘๕] **วิจาร** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความตรอง ความพิจารณา ความตามพิจารณา ความเข้าไปพิจารณา ความที่จิตสืบต่ออารมณ์ ความที่จิตเพ่งอารมณ์ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าวิจารที่เกิดขึ้น ในสมัยนั้น

[๘๖] **ปีติ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความอิ่มเอิบ ความปราโมทย์ ความยินดีอย่างยิ่ง ความบันเทิง ความร่าเริง ความรื่นเริง ความปลื้มใจ ความดื่นเต้น ความที่จิตชื่นชมยินดี ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่า ปีติที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๘๗] **สุข** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความสำราญทางใจ ความสุขทางใจ ความเสวยอารมณ์ที่สำราญเป็นสุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่สำราญเป็นสุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าสุขที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๘๘] **เอกัคคตา** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่ ความตั้งมั่น ความไม่ซัดส่าย ความไม่ฟุ้งซ่าน ความที่จิตไม่ซัดส่าย สมถะ สมาธินทรีย์ สมาธิพละ สัมมาสมาธิ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าเอกัคคตาที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น สภาวธรรมนี้ชื่อว่าฌานมีองค์ ๕ ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๘๙] **มรรคมีองค์ ๕** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

มรรคมีองค์ ๕ คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ)
๒. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)
๓. สัมมาวายามะ (เพียรชอบ)
๔. สัมมาสติ (ระลึกชอบ)
๕. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)

[๙๐] **สัมมาทิฏฐิ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความวิจัย ความเลือกสรร ความวิจัยธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ดี ปัญญาเหมือนปฏัก ปัญญา ปัญญินทรีย์ ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศัสตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลงงมงาย ความเลือกเฟ้นธรรม สัมมาทิฏฐิ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าสัมมาทิฏฐิที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๙๑] **สัมมาสังกัปปะ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความตรึก ความตรึกโดยอาการต่างๆ ความดำริ ความที่จิตแนบแน่นในอารมณ์ ความที่จิตแนบสนิทในอารมณ์ ความยกจิตขึ้นสู่อารมณ์ สัมมาสังกัปปะ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าสัมมาสังกัปปะที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๙๒] **สัมมาวายามะ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

การปรารภความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความขวนขวาย ความพยายาม ความอุตสาหะ ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความ มุ่งมั่นอย่างไม่ท้อถอย ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความเอาใจ ใส่ธุระ วิริยะ วิริยินทรีย์ วิริยพละ สัมมาวายามะ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าสัมมาวายามะ ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๙๓] **สัมมาสติ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

สติ ความตามระลึก ความหวนระลึก สติ กิริยาที่ระลึก ความทรงจำ ความไม่เลื่อนลอย ความไม่หลงลืม สติ สตินทรีย์ สติพละ สัมมาสติ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าสัมมาสติที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๙๔] **สัมมาสมาธิ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่ ความตั้งมั่น ความไม่ซัดส่าย ความไม่ฟุ้งซ่าน ความที่จิตไม่ซัดส่าย สมถะ สมาธินทรีย์ สมาธิพละ สัมมาสมาธิ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าสัมมาสมาธิที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

สภาวธรรมนี้ชื่อว่ามรรคมีองค์ ๕ ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๙๕] **พละ ๗** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

พละ ๗ คือ

๑. สัทธาพละ ๒. วิริยพละ
๓. สติพละ ๔. สมาธิพละ
๕. ปัญญาพละ ๖. หิริพละ
๗. โอตตัปปพละ

[๙๖] **สัทธาพละ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความเชื่อ กิริยาที่เชื่อ ความปลงใจเชื่อ ความเลื่อมใสยิ่ง ศรัทธา สัทธินทรีย์ สัทธาพละ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าสัทธาพละที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๙๗] **วิริยพละ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

การปรารภความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความขวนขวาย ความพยายาม ความอุตสาหะ ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความมุ่งมั่นอย่างไม่ท้อถอย ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธุระ

ความเอาใจใส่ธุระ วิริยะ วิริยินทรีย์ วิริยพละ สัมมาวายามะ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าวิริยพละที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๙๘] **สติพละ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

สติ ความตามระลึก ความหวนระลึก สติ กิริยาที่ระลึก ความทรงจำ ความไม่เลื่อนลอย ความไม่หลงลืม สติ สตินทรีย์ สติพละ สัมมาสติ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าสติพละที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๙๙] **สมาธิพละ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่ ความตั้งมั่น ความไม่ซัดส่าย ความไม่ฟุ้งซ่าน ความที่จิตไม่ซัดส่าย สมถะ สมาธินทรีย์ สมาธิพละ สัมมาสมาธิ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าสมาธิพละที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๐๐] **ปัญญาพละ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความวิจัย ความเลือกสรร ความวิจัยธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ดี ปัญญาเหมือนปฏัก ปัญญา ปัญญินทรีย์ ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศัสตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลงงมงาย ความเลือกเฟ้นธรรม สัมมาทิฏฐิ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าปัญญาพละที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๐๑] **หิริพละ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

กิริยาที่ละอายต่อการประพฤติทุจริตอันเป็นสิ่งที่ควรละอาย กิริยาที่ละอายต่อการประกอบสภาวธรรมที่เป็นอกุศลซึ่งเป็นบาป ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าหิริพละที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๐๒] **โอตตัปปพละ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

กิริยาที่เกรงกลัวต่อการประพฤติทุจริตอันเป็นสิ่งที่ควรเกรงกลัว กิริยาที่เกรงกลัวต่อการประกอบสภาวธรรมที่เป็นอกุศลซึ่งเป็นบาป ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าโอตตัปปพละที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่าพละ ๗ ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๐๓] **เหตุ ๓** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

เหตุ ๓ คือ

๑. อโลภะ

๒. อโทสะ

๓. อโมหะ

[๑๐๔] **อโลภะ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความไม่โลภ กิริยาที่ไม่โลภ ภาวะที่ไม่โลภ ความไม่กำหนัด กิริยาที่ไม่กำหนัด ภาวะที่ไม่กำหนัด ความไม่เพ่งเล็ง กุศลมูลคืออโลภะ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าอโลภะที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๐๕] **อโทสะ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความไม่คิดประทุษร้าย กิริยาที่ไม่คิดประทุษร้าย ภาวะที่ไม่คิดประทุษร้าย ความไม่พยาบาท ความไม่คิดเบียดเบียน กุศลมูลคืออโทสะ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าอโทสะที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๐๖] **อโมหะ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ปัญญา กิริยาที่รู้ชัด ความวิจัย ความเลือกสรร ความวิจัยธรรม ความกำหนดหมาย ความเข้าไปกำหนด ความเข้าไปกำหนดเฉพาะ ภาวะที่รู้ ภาวะที่ฉลาด ภาวะที่รู้ละเอียด ความรู้อย่างแจ่มแจ้ง ความค้นคิด ความใคร่ครวญ ปัญญาเหมือนแผ่นดิน ปัญญาเครื่องทำลายกิเลส ปัญญาเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ดี ปัญญาเหมือนปฏัก ปัญญา ปัญญินทรีย์ ปัญญาพละ ปัญญาเหมือนศัสตรา ปัญญาเหมือนปราสาท ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา ปัญญาเหมือนประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลงงมงาย ความเลือกเฟ้นธรรม สัมมาทิฏฐิ กุศลมูลคืออโมหะ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าอโมหะที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่าเหตุ ๓ ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๐๗] **ผัสสะ ๑** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความกระทบ กิริยาที่กระทบ กิริยาที่ถูกต้อง ภาวะที่ถูกต้อง ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าผัสสะ ๑ ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๐๘] **เวทนา ๑** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความสำราญทางใจ ความสุขทางใจ ความเสวยอารมณ์ที่สำราญเป็นสุข

อันเกิดแต่เจโตสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่สำราญเป็นสุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัสในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าเวทนา ๑ ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๐๙] **สัญญา ๑** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความจำได้ กิริยาที่จำได้ ภาวะที่จำได้ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าสัญญา ๑ ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๑๐] **เจตนา ๑** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความจงใจ กิริยาที่จงใจ ภาวะที่จงใจ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าเจตนา ๑ ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๑๑] **จิต ๑** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

จิต มโน มานัส หทัย ปัณฑระ มโน มนายตนะ มนินทรีย์ วิญญาณ วิญญาณขันธ์ และมโนวิญญาณธาตุที่เหมาะสมกัน ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าจิต ๑ ที่ เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๑๒] **เวทนาขันธ์ ๑** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความสำราญทางใจ ความสุขทางใจ ความเสวยอารมณ์ที่สำราญเป็นสุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่สำราญเป็นสุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัสในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าเวทนาขันธ์ ๑ ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๑๓] **สัญญาขันธ์ ๑** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความจำได้ กิริยาที่จำได้ ภาวะที่จำได้ ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าสัญญาขันธ์ ๑ ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๑๔] **สังขารขันธ์ ๑** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ผัสสะ เจตนา วิตก วิจาร ปีติ เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตัปปพละ อโลภะ อโทสะ อโมหะ อนภิชฌา อัพยาบาท สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตตัปปะ กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมุทุตา จิตตมุทุตา กายกัมมัญญตา จิตตกัมมัญญตา กายปาคุญญตา จิตตปาคุญญตา กายุชุกตา จิตตุชุกตา สติ สัมปชัญญะ สมถะ วิปัสสนา ปัคคาหะ และอวิกเขปะ หรือสภาวธรรมที่ไม่เป็นรูปซึ่งอิงอาศัยกันเกิดขึ้นแม้อื่นในสมัยนั้น เว้นเวทนาขันธ์

สัญญาขันธ์ และวิญญาณขันธ์ นี้ชื่อว่าสังขารขันธ์ ๑ ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๑๕] **วิญญาณขันธ์** ๑ ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

จิต มโน มานัส หทัย ปัณฑระ มโน มนายตนะ มนินทรีย์ วิญญาณ วิญญาณขันธ์ และมโนวิญญาณธาตุที่เหมาะสมกัน ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าวิญญาณขันธ์ ๑ ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๑๖] **มนายตนะ ๑** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

จิต มโน มานัส หทัย ปัณฑระ มโน มนายตนะ มนินทรีย์ วิญญาณ วิญญาณขันธ์ และมโนวิญญาณธาตุที่เหมาะสมกัน ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่ามนายตนะ ๑ ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๑๗] **มนินทรีย์ ๑** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

จิต มโน มานัส หทัย ปัณฑระ มโน มนายตนะ มนินทรีย์ วิญญาณ วิญญาณขันธ์ และมโนวิญญาณธาตุที่เหมาะสมกัน ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่ามนินทรีย์ ๑ ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๑๘] **มโนวิญญาณธาตุ ๑** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

จิต มโน มานัส ...ฯลฯ... มโนวิญญาณธาตุที่เหมาะสมกัน ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่า มโนวิญญาณธาตุ ๑ ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๑๙] **ธัมมายตนะ ๑** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ และสังขารขันธ์ นี้ชื่อว่าธัมมายตนะ ๑ ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๒๐] **ธัมมธาตุ ๑** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ และสังขารขันธ์ นี้ชื่อว่าธัมมธาตุ ๑ ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น หรือสภาวธรรมที่ไม่เป็นรูปซึ่งอิงอาศัยกันเกิดขึ้นแม้อื่นในสมัยนั้น

สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่าเป็นกุศล

โกฏฐาสวาร จบ

สุญญตวาร

[๑๒๑] **สภาวธรรม** คือ ขันธ์ อายตนะ ธาตุ อาหาร อินทรีย์ ฌาน มรรค พละ เหตุ ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ วิญญาณขันธ์ มนายตนะ มนินทรีย์ มโนวิญญาณธาตุ ธัมมายตนะ และธัมมธาตุ ในสมัยนั้น หรือสภาวธรรมที่ไม่เป็นรูปซึ่งอิงอาศัยกันเกิดขึ้นแม้อื่นในสมัยนั้น สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่าเป็นกุศล

[๑๒๒] **สภาวธรรม** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ และวิญญาณขันธ์ เหล่านี้ชื่อว่าสภาวธรรมที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๒๓] **ขันธ์** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ สังขารขันธ์ และวิญญาณขันธ์ เหล่านี้ชื่อว่าขันธ์ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๒๔] **อายตนะ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

มนายตนะ และธัมมายตนะ เหล่านี้ชื่อว่าอายตนะที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๒๕] **ธาตุ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

มโนวิญญาณธาตุ และธัมมธาตุ เหล่านี้ชื่อว่าธาตุที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๒๖] **อาหาร** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ผัสสาหาร มโนสัญเจตนาหาร และวิญญาณาหาร เหล่านี้ชื่อว่าอาหารที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๒๗] **อินทรีย์** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ และชีวิตินทรีย์ เหล่านี้ชื่อว่าอินทรีย์ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๒๘] **ฌาน** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

วิตก วิจาร ปีติ สุข และเอกัคคตา นี้ชื่อว่าฌานที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๒๙] **มรรค** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ นี้ชื่อว่ามรรคที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๓๐] **พละ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ และโอตตัปปพละ เหล่านี้ชื่อว่าพละที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๓๑] **เหตุ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

อโลภะ อโทสะ และอโมหะ เหล่านี้ชื่อว่าเหตุที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๓๒] **ผัสสะ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

...ฯลฯ... นี้ชื่อว่าผัสสะที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๓๓] **เวทนา** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

...ฯลฯ... นี้ชื่อว่าเวทนาที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๓๔] **สัญญา** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

...ฯลฯ... นี้ชื่อว่าสัญญาที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๓๕] **เจตนา** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

...ฯลฯ... นี้ชื่อว่าเจตนาที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๓๖] **จิต** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

...ฯลฯ... นี้ชื่อว่าจิตที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๓๗] **เวทนาขันธ์** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

...ฯลฯ... นี้ชื่อว่าเวทนาขันธ์ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๓๘] **สัญญาขันธ์** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

...ฯลฯ... นี้ชื่อว่าสัญญาขันธ์ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๓๙] **สังขารขันธ์** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

...ฯลฯ... นี้ชื่อว่าสังขารขันธ์ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๔๐] **วิญญาณขันธ์** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

...ฯลฯ... นี้ชื่อว่าวิญญาณขันธ์ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๔๑] **มนายตนะ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

...ฯลฯ... นี้ชื่อว่ามนายตนะที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๔๒] **มนินทรีย์** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

...ฯลฯ... นี้ชื่อว่ามนินทรีย์ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๔๓] **มโนวิญญาณธาตุ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

...ฯลฯ... นี้ชื่อว่ามโนวิญญาณธาตุที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๔๔] **ธัมมายตนะ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ และสังขารขันธ์ นี้ชื่อว่าธัมมายตนะที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๔๕] **ธัมมธาตุ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ และสังขารขันธ์ นี้ชื่อว่าธัมมธาตุที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น หรือสภาวธรรมที่ไม่เป็นรูปซึ่งอิงอาศัยกันเกิดขึ้นแม้อื่นในสมัยนั้น

สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่า เป็นกุศล

สุญญตวาร จบ

กุศลจิตตวงที่ ๒

[๑๔๖] **สภาวธรรมที่เป็นกุศล** เป็นไฉน

จิตที่เป็นกามาวจรซึ่งเป็นกุศล สหรคตด้วยโสมนัส สัมปยุตด้วยญาณ มีรูปเป็นอารมณ์ ...ฯลฯ... มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้นโดยมีเหตุชักจูงในสมัยใด ในสมัยนั้น ผัสสะ ...ฯลฯ... อวิกเขปะ ก็เกิดขึ้น ...ฯลฯ...

สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่าเป็นกุศล

กุศลจิตตวงที่ ๓

[๑๔๗] **สภาวธรรมที่เป็นกุศล** เป็นไฉน

จิตที่เป็นกามาวจรซึ่งเป็นกุศล สหรคตด้วยโสมนัส วิปปยุตจากญาณ มีรูปเป็นอารมณ์ ...ฯลฯ... มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้นในสมัยใด ในสมัยนั้น ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจาร ปีติ สุข เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ มนินทรีย์ โสมนัสสินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ หิริพละ โอตตัปปพละ อโลภะ อโทสะ อนภิชฌา อัพยาบาท หิริ โอตตัปปะ กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมุทุตา จิตตมุทุตา กายกัมมัญญตา จิตตกัมมัญญตา กายปาคุญญตา จิตตปาคุญญตา กายุชุกตา

จิตตุชุกตา สติ สมถะ ปัคคาหะ และอวิกเขปะ ก็เกิดขึ้น หรือสภาวธรรมที่ไม่เป็นรูป ซึ่งอิงอาศัยกันเกิดขึ้นแม้อื่นในสมัยนั้น สภาวธรรม เหล่านี้ชื่อว่าเป็นกุศล ...ฯลฯ...

ขันธ์ ๔ อายตนะ ๒ ธาตุ ๒ อาหาร ๓ อินทรีย์ ๗ ฌานมีองค์ ๕ มรรคมีองค์ ๔ พละ ๖ เหตุ ๒ ผัสสะ ๑ ...ฯลฯ... ธัมมายตนะ ๑ และธัมมธาตุ ๑ ก็เกิดขึ้น ในสมัยนั้น หรือสภาวธรรมที่ไม่เป็นรูปซึ่งอิงอาศัยกันเกิดขึ้นแม้อื่น ในสมัยนั้น สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่าเป็นกุศล ...ฯลฯ...

[๑๔๘] **สังขารขันธ์** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ผัสสะ เจตนา วิตก วิจาร ปีติ เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ หิริพละ โอตตัปปพละ อโลภะ อโทสะ อนภิชฌา อัพยาบาท หิริ โอตตัปปะ กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมุทุตา จิตตมุทุตา กายกัมมัญญตา จิตตกัมมัญญตา กายปาคุญญตา จิตตปาคุญญตา กายุชุกตา จิตตุชุกตา สติ สมถะ ปัคคาหะ และ อวิกเขปะ หรือสภาวธรรมที่ไม่เป็นรูปซึ่งอิงอาศัยกันเกิดขึ้นแม้อื่นในสมัยนั้น เว้น เวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ และวิญญาณขันธ์ นี้ชื่อว่าสังขารขันธ์ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น ...ฯลฯ... สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่าเป็นกุศล

กุศลจิตดวงที่ ๔

[๑๔๙] **สภาวธรรมที่เป็นกุศล** เป็นไฉน

จิตที่เป็นกามาวจรซึ่งเป็นกุศล สหรคตด้วยโสมนัส วิปปยุตจากญาณ มีรูปเป็นอารมณ์ ...ฯลฯ... มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้นโดยมีเหตุ ชักจูงในสมัยใด ในสมัยนั้น ผัสสะ ...ฯลฯ... อวิกเขปะ ก็เกิดขึ้น ...ฯลฯ... สภาวธรรม เหล่านี้ชื่อว่าเป็นกุศล

กุศลจิตดวงที่ ๕

[๑๕๐] **สภาวธรรมที่เป็นกุศล** เป็นไฉน

จิตที่เป็นกามาวจรซึ่งเป็นกุศล สหรคตด้วยอุเบกขา สัมปยุตด้วยญาณ มีรูปเป็นอารมณ์ มีเสียงเป็นอารมณ์ มีกลิ่นเป็นอารมณ์ มีรสเป็นอารมณ์ มีโผฏฐัพพะเป็นอารมณ์ มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้นในสมัยใด ในสมัยนั้น ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจาร อุเบกขา เอกัคคตา สัทธินทรีย์

วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ มนินทรีย์ อุเปกขินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตัปปพละ อโลภะ อโทสะ อโมหะ อนภิชฌา อัพยาบาท สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตตัปปะ กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมุทุตา จิตตมุทุตา กายกัมมัญญตา จิตตกัมมัญญตา กายปาคุญญตา จิตตปาคุญญตา กายุชุกตา จิตตุชุกตา สติ สัมปชัญญะ สมถะ วิปัสสนา ปัคคาหะ และอวิกเขปะ ก็เกิดขึ้น หรือสภาวธรรมที่ไม่เป็นรูปซึ่งอิง อาศัยกันเกิดขึ้นแม้อื่นในสมัยนั้น สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่าเป็นกุศล

[๑๕๑] **ผัสสะ** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความกระทบ กิริยาที่กระทบ กิริยาที่ถูกต้อง ภาวะที่ถูกต้อง ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าผัสสะที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น

[๑๕๒] **เวทนา** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความสำราญทางใจก็ไม่ใช่ ความไม่สำราญทางใจก็ไม่ใช่ อันเกิดแต่สัมผัสแห่งมโนธาตุที่เหมาะสมกัน ความเสวยอารมณ์ที่ไม่ทุกข์ไม่สุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่ไม่ทุกข์ไม่สุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าเวทนาที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น ...ฯลฯ...

[๑๕๓] **อุเบกขา** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความสำราญทางใจก็ไม่ใช่ ความไม่สำราญทางใจก็ไม่ใช่ ความเสวยอารมณ์ที่ไม่ทุกข์ไม่สุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่ไม่ทุกข์ไม่สุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าอุเบกขาที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น ...ฯลฯ...

[๑๕๔] **อุเปกขินทรีย์** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ความสำราญทางใจก็ไม่ใช่ ความไม่สำราญทางใจก็ไม่ใช่ ความเสวยอารมณ์ที่ไม่ทุกข์ไม่สุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส กิริยาเสวยอารมณ์ที่ไม่ทุกข์ไม่สุข อันเกิดแต่เจโตสัมผัส ในสมัยนั้น นี้ชื่อว่าอุเปกขินทรีย์[1] ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น ...ฯลฯ... หรือสภาวธรรมที่ไม่เป็นรูปซึ่งอิงอาศัยกันเกิดขึ้นแม้อื่นในสมัยนั้น สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่าเป็นกุศล ...ฯลฯ...

ขันธ์ ๔ อายตนะ ๒ ธาตุ ๒ อาหาร ๓ อินทรีย์ ๘ ฌานมีองค์ ๔ มรรคมีองค์ ๕ พละ ๗ เหตุ ๓ ผัสสะ ๑ ...ฯลฯ... ธัมมายตนะ ๑ และธัมมธาตุ

1 อภิ.วิ. ๓๕/๒๒๐

๑ ในสมัยนั้น หรือสภาวธรรมที่ไม่เป็นรูปซึ่งอิงอาศัยกันเกิดขึ้นแม้อื่นในสมัยนั้น สภาวธรรม เหล่านี้ชื่อว่าเป็นกุศล ...ฯลฯ...

[๑๕๕] **สังขารขันธ์** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ผัสสะ เจตนา วิตก วิจาร เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ปัญญินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ หิริพละ โอตตัปปพละ อโลภะ อโทสะ อโมหะ อนภิชฌา อัพยาบาท สัมมาทิฏฐิ หิริ โอตตัปปะ กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมุทุตา จิตตมุทุตา กายกัมมัญญตา จิตตกัมมัญญตา กายปาคุญญตา จิตตปาคุญญตา กายุชุกตา จิตตุชุกตา สติ สัมปชัญญะ สมถะ วิปัสสนา ปัคคาหะ และอวิกเขปะ หรือสภาวธรรมที่ไม่เป็นรูปซึ่งอิงอาศัยกันเกิดขึ้นแม้อื่นในสมัยนั้น เว้นเวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ และวิญญาณขันธ์ นี้ชื่อว่าสังขารขันธ์ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น ...ฯลฯ... สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่าเป็นกุศล

กุศลจิตตวงที่ ๖

[๑๕๖] **สภาวธรรมที่เป็นกุศล** เป็นไฉน

จิตที่เป็นกามาวจรซึ่งเป็นกุศล สหรคตด้วยอุเบกขา สัมปยุตด้วยญาณ มีรูปเป็นอารมณ์ ...ฯลฯ... มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้นโดยมีเหตุ ชักจูง ในสมัยใด ในสมัยนั้น ผัสสะ ...ฯลฯ... อวิกเขปะ ก็เกิดขึ้น ...ฯลฯ... สภาวธรรม เหล่านี้ชื่อว่าเป็นกุศล

กุศลจิตตวงที่ ๗

[๑๕๗] **สภาวธรรมที่เป็นกุศล** เป็นไฉน

จิตที่เป็นกามาวจรซึ่งเป็นกุศล สหรคตด้วยอุเบกขา วิปปยุตจากญาณ มีรูปเป็นอารมณ์ ...ฯลฯ... มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้นในสมัยใด ในสมัยนั้น ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา จิต วิตก วิจาร อุเบกขา เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ มนินทรีย์ อุเปกขินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ หิริพละ โอตตัปปพละ อโลภะ อโทสะ อนภิชฌา อัพยาบาท หิริ โอตตัปปะ กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมุทุตา จิตตมุทุตา กายกัมมัญญตา จิตตกัมมัญญตา กายปาคุญญตา จิตตปาคุญญตา

กายุชุกตา จิตตุชุกตา สติ สมถะ ปัคคาหะ และอวิกเขปะ ก็เกิดขึ้น หรือสภาวธรรมที่ไม่เป็นรูปซึ่งอิงอาศัยกันเกิดขึ้นแม้อื่นในสมัยนั้น สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่าเป็นกุศล ...ฯลฯ...

ขันธ์ ๔ อายตนะ ๒ ธาตุ ๒ อาหาร ๓ อินทรีย์ ๗ ฌานมีองค์ ๔ มรรคมี องค์ ๔ พละ ๖ เหตุ ๒ ผัสสะ ๑ ...ฯลฯ... ธัมมายตนะ ๑ และธัมมธาตุ ๑ ในสมัยนั้น หรือสภาวธรรมที่ไม่เป็นรูปซึ่งอิงอาศัยกันเกิดขึ้นแม้อื่น ในสมัยนั้น สภาวธรรม เหล่านี้ชื่อว่าเป็นกุศล ...ฯลฯ...

[๑๕๘] **สังขารขันธ์** ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เป็นไฉน

ผัสสะ เจตนา วิตก วิจาร เอกัคคตา สัทธินทรีย์ วิริยินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์ ชีวิตินทรีย์ สัมมาสังกัปปะ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ สัทธาพละ วิริยพละ สติพละ สมาธิพละ หิริพละ โอตตัปปพละ อโลภะ อโทสะ อนภิชฌา อัพยาบาท หิริ โอตตัปปะ กายปัสสัทธิ จิตตปัสสัทธิ กายลหุตา จิตตลหุตา กายมุทุตา จิตตมุทุตา กายกัมมัญญตา จิตตกัมมัญญตา กายปาคุญญตา จิตตปาคุญญตา กายุชุกตา จิตตุชุกตา สติ สมถะ ปัคคาหะ และอวิกเขปะ หรือ สภาวธรรมที่ไม่เป็นรูปซึ่งอิงอาศัยกันเกิดขึ้นแม้อื่นในสมัยนั้น เว้นเวทนาขันธ์ สัญญาขันธ์ และวิญญาณขันธ์ นี้ชื่อว่าสังขารขันธ์ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น ...ฯลฯ... สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่าเป็นกุศล

กุศลจิตดวงที่ ๘

[๑๕๙] **สภาวธรรมที่เป็นกุศล** เป็นไฉน

จิตที่เป็นกามาวจรซึ่งเป็นกุศล สหรคตด้วยอุเบกขา วิปปยุตจากญาณ มีรูปเป็นอารมณ์ ...ฯลฯ... มีธรรมเป็นอารมณ์ หรือปรารภอารมณ์ใดๆ เกิดขึ้นโดยมีเหตุชักจูงในสมัยใด ในสมัยนั้น ผัสสะ ...ฯลฯ... อวิกเขปะ ก็เกิดขึ้น ...ฯลฯ...

สภาวธรรมเหล่านี้ชื่อว่าเป็นกุศล

กามาวจรมหากุศลจิตทั้ง ๘ ดวง จบ

ทุติยภาณวาร จบ